

► Otwarcie wystawy „Sacrum Poloniae Millennium w archidiecezji poznańskiej” na pl. Mickiewicza w Poznaniu

Millennium '66

Konrad Białecki, Elżbieta Wojcieszak

Jednym z najważniejszych punktów obchodów milenijnych 1966 roku były uroczystości w Wielkopolsce. Opowiada o nich wystawa IPN „Sacrum Poloniae Millennium w archidiecezji poznańskiej”.

Wtym roku obchodzimy jubileusz tysiącpięćdziesięciolecia chrztu Polski, wydarzenia, które poza wymiarem religijnym miało też dla naszego państwa trudne do przecenienia skutki polityczne i kulturowe. Dzisiaj, w wolnej Polsce, uroczystości związane z tą rocznicą obchodzą wspólnie instytucje państwowe, samorządowe i kościelne. Ale jeszcze stosunkowo niedawno, w 1966 roku, obchody

milenijne odbywały się w stworzonej przez władze atmosferze konfrontacji, będącej elementem, jak ujął to Zenon Kliszko, jeden z najbliższych współpracowników ówczesnego I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki, „walki o rząd dusz”. Walki między komunistyczną władzą, starającą się narzucić społeczeństwu laicyzację i ateizację, a Kościołem katolickim, domagającym się miejsca dla religii w przestrzeni publicznej i życiu społecznym obywateli.

Przygotowania do obchodów milenijnych w Kościele katolickim zapoczątkowała Wielka Nowenna Narodu, której pomysłodawcą był prymas Polski Stefan kardynał Wyszyński, internowany przez komunistów w latach 1953–1956. Program obchodów milenijnych przyjęty przez episkopat zakładał, że uroczystości z jego udziałem obejmą wszystkie polskie diecezje. Warto dodać, że w pismach katolickich cenzura dopuszczała użycie nazwy Wielka Nowenna, jednak bez wyrazu „Naród”. W wewnętrznych dokumentach skreślanie tego wyrazu uzasadniano dyrektywą, aby „spraw kulturowych” oraz wskazań Nowenny „nie przenosić na teren narodu”.

Wielka Nowenna została uroczystie rozpoczęta aktem Odnowienia Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego na Jasnej Górze 3 maja 1957 roku. Dziesięcioletni program duszpasterski nowenny był realizowany przede wszystkim na poziomie parafialnym i stawiał sobie za cel odnowę i ożywienie życia religijnego wiernych. Wśród różnych przedsięwzięć podejmowanych w archidiecezji poznańskiej można wymienić m.in. uroczyste obchody świąt maryjnych i coroczne ponawianie ślubowań jasnogórskich 3 maja (uroczystość Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski) i 26 sierpnia (uroczystość Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej) w każdej parafii w łączności z centralnymi obchodami na Jasnej Górze, konsekrację odnowionych po zniszczeniach wojennych dzwonów katedralnych 25 czerwca 1961 roku, koronację obrazu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w poznańskiej farze 11 października 1961 roku i nawiedzenie kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej – będącego w drodze do Ordynariatu Gorzowskiego – w klasztorze Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Pniewach w Boże Narodzenie 1962 roku.

Wielkopolska inauguracja

Ogólnopolskie obchody milenijne zostały oficjalnie zainaugurowane w Wielką Sobotę, 9 kwietnia 1966 roku, w prymasowskiej katedrze gnieźnieńskiej uroczystym zakończeniem Wielkiej Nowenny. Dzień ten został wybrany dlatego, że zdaniem wielu historyków to właśnie w trakcie wielkosobotniej liturgii udzielono chrztu księciu Mieszkowi. W trakcie Tygodnia Tysiąclecia, świętowanego u grobu świętego Wojciecha, odbyły się nabożeństwa, sesje naukowe poświęcone powstaniu metropolii gnieźnieńskiej, Polonii i jej duszpasterstwu oraz spotkanie przełożonych zakonnych z całego kraju i pierwsza część sesji plenarnej Konferencji Episkopatu Polski. W tym okresie uroczystości „w duchowym zjednoczeniu z całym Episkopatem Polski” odbywały się we wszystkich zakątkach naszego kraju. Szczególnie uroczystości celebrowano przypadającą 14 kwietnia 1966 roku hi-

966 POLONIA 1966

Z jubileuszowym błogosławieństwem
+ Antoni Baraniak
Arcebiskup Poznański

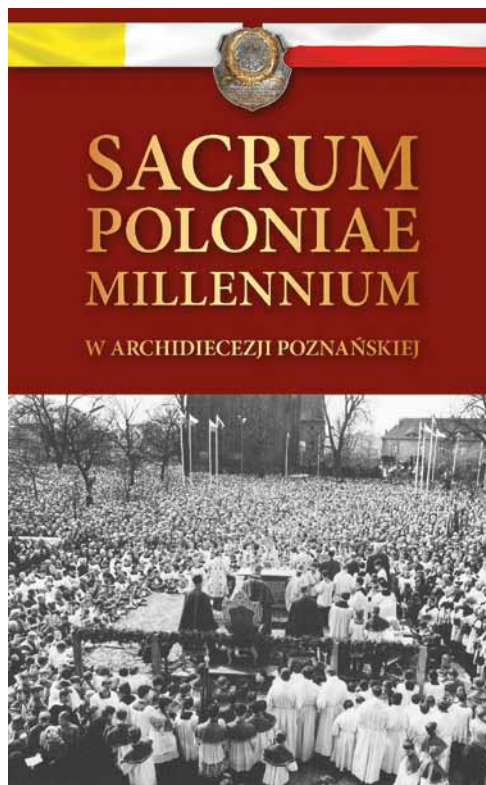
storyczną rocznicę chrztu Polski. W tym dniu we wszystkich kościołach parafialnych o 18.00 odbyły się uroczyste nabożeństwa dziękczynne.

16 kwietnia 1966 roku orszak milenijny wraz z kopią obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej wyruszył z Gniezna do Poznania. Na trasie przebiegającej m.in. przez Iwno, Kostrzyn, Swarzędz, Antoninek, Osiedle Warszawskie, Komandorie,

most Rocha, pl. Bernardyński, Wielkie Garbary, ul. Wodną i pl. Kolegiacki aż do fary kolumnę pozdrawiali licznie zgromadzeni mieszkańcy archidiecezji. Biskupom towarzyszyli przedstawiciele duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej oraz reprezentanci żeńskich i męskich zgromadzeń zakonnych.

Uroczystości w Poznaniu, gdzie zdaniem części historyków przed wiekami odbył się chrzest Mieszka, stanowiły jeden z najważniejszych punktów obchodów milenijnych. Przewodniczył im, wraz z prymasem Stefanem Wyszyńskim, abp Antoni Baraniak, salezjanin, w latach 1933–1948 sekretarz prymasa Polski kard. Augusta Hlonda, a po jego śmierci również prymasa Stefana Wyszyńskiego. Jako sekretarz prymasa został zatrzymany 26 września 1953 roku przez funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i trafił do więzienia przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. „Tymczasowo aresztowany”, spędził tam 27 miesięcy, w trakcie których był wielokrotnie przesłuchiwany i torturowany. Tortury go jednak nie złamały i nie obciążły prymasa. 30 maja 1957 roku został mianowany przez papieża Piusa XII arcybiskupem metropolitą poznańskim. Urząd ten sprawował do 13 sierpnia 1977 roku – dnia swojej śmierci. Był jedną z najważniejszych postaci polskiego Kościoła po II wojnie światowej, aktywnym uczestnikiem Soboru Watykańskiego II.

Orszak milenijny przybył do poznańskiej fary 16 kwietnia 1966 roku ok. 20.00. Wówczas do zebranych przemówił kard. Wyszyński. Podziękował za liczną, będącą świadectwem głębokiej wiary, obecność wiernych na trasie z Gniezna do Poznania. W swoim wystąpieniu prymas nawiązał też do Wielkiej Nowenny i zakończonego kilka miesięcy wcześniej Soboru Watykańskiego II. Przez całą noc w świątyni trwała adoracja obrazu Czarnej Madonny. O północy mszę świętą celebrował metropolita krakowski abp Karol Wojtyła. W jej trakcie homilię wygłosił metropolita wrocławski abp Bolesław Kominek. Główny współautor niedawnego *Orędzia biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystu-*

owym urzędzie pasterskim mówił m.in. o miłości, która domaga się przebaczenia.

Następnego dnia rano o 9.00 mszę świętą w poznańskiej farze odprawił prymas Stefan Wyszyński, nawiązując w homilii do działania Chrystusa w Kościele i w sercu każdego człowieka, wielokrotnie przypominając nauczanie niedawno zamkniętego soboru. Po zakończeniu liturgii samochód wiozący kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej wyruszył w drogę z fary do katedry. Ówczesne władze nie wyraziły zgody na przeniesienie wizerunku Czarnej Madonny w procesji, motywując tę decyzję troską o bezpieczeństwo. Mimo to na całej trasie przejazdu obrazowi towarzyszył tłum wiernych. Według niektórych świadków tego wydarzenia, w pewnym momencie zgromadzeni podnieśli samochód i przez jakiś czas dźwigali go w stronę katedry, a następnie wbrew zakazowi wyjęli obraz i nieśli go na własnych barkach w stronę Ostrowa Tumskiego. Przed bazyliką archikatedralną w Poznaniu, przy ołtarzu odwróconym zgodnie z nauką posoborową w stronę wiernych, uroczystą mszę świętą, w asyście członków episkopatu,

celebrował abp Baraniak, a do wiernych przemówił prymas Wyszyński, przypominając wkład chrześcijaństwa w tysiącletnią historię narodu.

Po południu 17 kwietnia w katedrze poznańskiej odbyło się uroczyste i publiczne dokończenie rozpoczętej w Gnieźnie sesji plenarnej Konferencji Episkopatu Polski, w której wzięli udział duchowni i wierni świeccy. W jej trakcie prelekcję „Kościół w służbie Narodu” wygłosił biskup chełmiński Kazimierz Kowalski. Ostatnim akordem

była wizyta biskupów, na czele z prymasem Polski, u grobu pierwszych Piastów, gdzie złożono dar wotywny przy sarkofagu Mieszka I i Bolesława Chrobrego w Złotej Kaplicy katedry poznańskiej. Był to okolicznościowy, metalowy wieniec z napisem: „966–1966. Pierwszym chrześcijańskim władcom Polski z wiernym ludem”. Dopelnieniem uroczystych obchodów milenijnych w Poznaniu i całej archidiecezji była trwająca do 22 kwietnia 1966 roku w katedrze adoracja obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, w której uczestniczyli przedstawiciele poszczególnych parafii.

Szczególne role przypadły miejscowościom, które znalazły się na szlaku przejazdu kopii obrazu Czarnej Madonny z Poznania do Częstochowy. Były to: Środa Wlkp., Jarocin, Ostrów Wlkp. i Kępno. We wszystkich para-

fach, w których zatrzymywał się orszak towarzyszący wizerunkowi Matki Boskiej, gromadziły się kilkudziesięcne tłumy wiernych. Wyjątkowy charakter wydarzenia podkreślały dekoracje zarówno na trasie przejazdu, jak i w kościołach. Nawiedzenie kopii cudownego obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w archidiecezji poznańskiej zakończyło się tuż po północy z 22 na 23 kwietnia.

Świętowanie Sacrum Poloniae Millennium w parafiach archidiecezji poznańskiej przybierało różne formy: rekolekcji, misji i procesji maryjnych, w trakcie których młodzież nosiła wizerunki Matki Boskiej i śpiewała pieśni religijne. Dzieci składały przyrzeczenia wierności Bogu i Kościołowi, niejednokrotnie podejmując konkretne zobowiązania. Przygotowywano również przedstawienia nawiązujące do wydarzeń sprzed tysiąca lat. W obchody roku

milenijnego wpleciono także koronacje dwóch obrazów – Matki Bożej Pocieszenia w Górcie Duchownej oraz Matki Bożej Skalmierzyckiej.

W Polsce i na świecie

Po Gnieźnie i Poznaniu kolejnym etapem centralnych obchodów stała się, w dniach 2–4 maja, Jasna Góra. Począt-

kowo planowano nawet, że do Częstochowy przybędzie papież Paweł VI, jednak komuniści nie wyrazili na to zgody. Najważniejszym wydarzeniem obchodów jasnogórskich była msza święta odprawiona 3 maja na wałach klasztornych. Poprzedziła ją Procesja Tysiąclecia, podczas której niesiono obraz Matki Boskiej, nowe korony papieskie oraz zdjęcie nieobecnego papieża. Kulminacyjnym momentem uroczystości było odczytanie przez prymasa Wyszyńskiego *Aktu oddania Polski w macierzyńską niewolę Maryi Matki Kościoła za wolność Kościoła Chrystusowego*.

Kilka dni później, od 6 do 8 maja, uroczystości milenijne odbyły się w Krakowie. Ich inauguracja nastąpiła ok. 19.30, kiedy to na wzgórzu wawelskie dotarła, pomimo licznych utrudnień czynionych przez władze, kopia obrazu jasnogórskiego. Po powitaniu

przez abp. Wojtyłę i mszy świętej odprawionej przez biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza przez całą noc w katedrze trwała adoracja wizerunku Czarnej Madonny. Następnego dnia odbyła się z udziałem prymasa uroczysta konferencja naukowa, prezentująca przede wszystkim wkład Kościoła krakowskiego w rozwój cywilizacyjny Polski oraz rolę zakonów w tysiącletnich dziejach naszego kraju. Wieczorem odprawiono we wszystkich parafiach Krakowa msze święte z udziałem członków Episkopatu Polski. W program ostatniego dnia obchodów została wkomponowana, prowadzona przez abp. Wojtyłę, tradycyjna procesja ku czci patrona Polski, św. Stanisława ze Szczepanowa. Jej trasa wiodła z Wawelu na Skalkę i z powrotem do krakowskiej katedry.

Niezwykle istotnym elementem obchodów milenijnych, nie tylko w wymiarze religijnym, były uroczystości odbywające się w miastach położonych na ziemiach przyłączonych do Polski po II wojnie światowej (tzw. Ziemiach Odzyskanych). W diecezji gorzowskiej uroczystości odbyły się w Międzyrzeczu, którego historia sięga państwa wczesnopiastowskiego, i w Gorzowie Wlkp. W ołtarzu bocznym międzyrzeckiej, gotyckiej świątyni św. Jana Chrzciciela przechowywane są relikwie świętych Pierwszych Męczenników Polski. W prawej nawie poświęcono nowy ołtarz Pięciu Braci Międzyrzeckich, ufundowano drzwi do tabernakulum w tym ołtarzu, przedstawiające prymasa Wyszyńskiego prowadzącego naród w drugie Tysiąclecie, oraz relikwiarz szczątków Pięciu Braci Międzyrzeckich. Relikwiarz ten niesiono w procesji podczas gorzowskich uroczystości 6 listopada 1966 roku obok gnieźnieńskiego relikwiarza św. Wojciecha.

W niektórych miejscach świętowano w obecności jedynie pustych ram po kopii obrazu jasnogórskiego. Ta niecodzienna sytuacja była wynikiem interwencji władz, które 2 września wymusiły zaprzestanie peregrynacji wizerunku Czarnej Madonny po miastach obchodzących jubileusz Tysiąclecia Chrztu Polski.

Polacy pozostający po II wojnie światowej na emigracji włączyli się zarówno w Wielką Nowennę Narodu Polskiego, jak i stanowiący jej zwieńczenie jubileusz milenijny. Inicjatorem obchodów wśród Polonii był abp Józef Gawlina, który w maju 1961 roku powołał Centralny Komitet Obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski w Rzymie. Koordynował on działania rozsianych po całym świecie lokalnych komitetów, podejmując też wiele własnych inicjatyw. Jedną z najdonioślejszych było zainspirowanie wydania trzynastotomowego dzieła naukowego *Sacrum Poloniae Millennium*. Światowe uroczystości obchodów Millennium Chrztu Polski inaugurował 13 stycznia 1966 roku papież Paweł VI w audytorium w Palazzo Pio. Wzięli w nich udział kardynałowie i biskupi, ambasadorowie akredytowani przy Watykanie, a także przybyli z całego świata przedstawiciele Polonii. W kolejnych miesiącach wydarzenia przypominające o tysięcznej rocznicy chrztu Polski organizowano w wielu zakątkach globu, od Nowej Zelandii po Stany Zjednoczone.

Kontrofensywa władz

Kościelnym obchodom milenijnym towarzyszyła kontrofensywa ideologiczna, w formie szeroko zakrojonych przedsięwzięć ówczesnych władz partyjno-państwowych, realizowanych pod hasłem obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Rozmach i skala tych inicjatyw miały przyćmić uroczystości kościelne i utrwalić propagandowy przekaz głoszący, że PRL jest ukoronowaniem tysiącletniej historii Polski.

Jeszcze na przełomie 1965 i 1966 roku plany komunistów dotyczące obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego zakładały, że ich kulminacja nastąpi w czerwcu i lipcu 1966 roku w Warszawie, jednak ostatecznie, częściowo pod wpływem sugestii płynących ze strony towarzyszy z Wielkopolski, uroczystości w Gnieźnie i Poznaniu dołączono do listy obchodów centralnych. W dużej mierze wynikało to z przekonania władz o konieczności bardziej zdecydowanych działań przeciwko „ofensywie ideologicznej” Ko-

ścioła, do czego postanowiono wykorzystać m.in. niejednoznacznie odbierane przez społeczeństwo *Oreddie biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim*. Wiece zorganizowane z rozmachem w Gnieźnie i Poznaniu w dniach zaplanowanych uroczystości kościelnych miały pokazać, że to ówczesne władze, a nie Kościół, cieszą się poparciem większości społeczeństwa. Wykorzystując aparat państwowy, starano się ograniczać zasięg uroczystości religijnych i utrudniać dostęp do nich, jednocześnie wymuszając na obywatelach obecność na ceremoniach oficjalnych. Innym sposobem odciążenia wiernych (zwłaszcza młodzieży) od udziału w obchodach organizowanych przez Kościół było zaproponowanie bogatej i atrakcyjnej oferty sportowej i kulturalnej.

Opisane wyżej wydarzenia prezentuje wystawa „Sacrum Poloniae Millennium w archidiecezji poznańskiej”, zorganizowana przez Oddział IPN w Poznaniu we współpracy z archidiecezją poznańską, Wydziałem Historycznym UAM, Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Archiwum Państwowym w Poznaniu i Wielkopolskim Muzeum Niepodległości. Ekspozycja liczy dwadzieścia dwustronnych paneli. Jej uroczyste otwarcie odbyło się 7 kwietnia o 9.30 na pl. Adama Mickiewicza w Poznaniu, tuż przed rozpoczęciem w pobliskim gmachu Collegium Minus UAM obrad konferencji naukowej „Wielka Nowenna i obchody Millennium Chrztu Polski w archidiecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej”. 15 kwietnia wystawa została zaprezentowana na Międzynarodowych Targach Poznańskich podczas uroczystego posiedzenia Zgromadzenia Narodowego. W kolejnych tygodniach można ją oglądać m.in. na Ostrowie Tumskim i na Starym Rynku w Poznaniu. Z myślą o gościach z zagranicy teksty na planszach przygotowano zarówno w języku polskim, jak i angielskim. 📌

dr hab. Konrad Białecki, dr hab. Elżbieta Wojcieszek – historycy, pracownicy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Poznaniu, autorzy scenariusza wystawy „Sacrum Poloniae Millennium w archidiecezji poznańskiej”